

Secularisering: het probleem voor de filantropie van de 21e eeuw

René Bekkers¹

ICS/Sociologie, Universiteit Utrecht
CONCEPT – gelieve nog niet te citeren

Van oudsher is filantropie in Nederland sterk verweven met de Christelijke kerken. Ook vandaag de dag nog spelen kerkelijke organisaties een grote rol op het gebied van de sociale hulpverlening, armoedebestrijding, opvang van asielzoekers, en internationale hulp. De kerken zijn niet alleen belangrijk voor de filantropie omdat zij maatschappelijke organisaties ondersteunen en een tussenpersoon zijn tussen de kerkelijke gemeenschap en deze organisaties, maar ook omdat zij een sociale context vormen waarin mensen beslissingen nemen over steun aan goede doelen. Dit zijn niet alleen organisaties met een specifiek kerkelijke achtergrond. Ook niet-kerkelijke organisaties als Amnesty International krijgen regelmatig aandacht van voorgangers in de kerken. Kerkelijke Nederlanders geven - onder andere door bovengenoemde factoren - een veelvoud van wat onkerkelijke landgenoten aan goede doelen geven (Bekkers, 2003a). In 2003 gaven gereformeerden gemiddeld €657 (€452 aan de kerk en €205 aan overige organisaties), Hervormden €427 (€240 en €187), Katholieken €208 (€73 en €125) en onkerkelijken €107 (€10 en €97).² Gereformeerden en Hervormden gaven dus grofweg twee maal zoveel aan organisaties die niet tot de kerk zelf behoren dan Katholieken en onkerkelijken.

Sinds het begin van de twintigste eeuw verlaten Nederlanders echter steeds vaker de kerk waarin ze zijn geboren. Was volgens de volkstelling van 1899 nog 98% van de Nederlanders verbonden aan een kerk of geloofsgemeenschap (CBS, 1994), in 2005 rekende nog slechts een minderheid van 38% zich daartoe (volgens de gegevens die we in dit artikel zullen gebruiken en later zullen toelichten; volgens de administratieve gegevens van de kerken zelf is 45.5% van de Nederlanders kerklid, zie De Hart & Devilee, 2005, p. 187). Het eind van deze trend is nog niet in zicht. Het kerkklidmaatschap zal ook de komende decennia nog verder afnemen. Welke gevolgen heeft de ontkerkelijking voor de toekomst van de filantropie in Nederland? Als kerkelijkheid zo belangrijk is voor filantropie, maar kerkleden worden steeds zeldzamer, hoe moeten de goede doelen dan overleven? Deze vragen staan centraal in deze bijdrage.

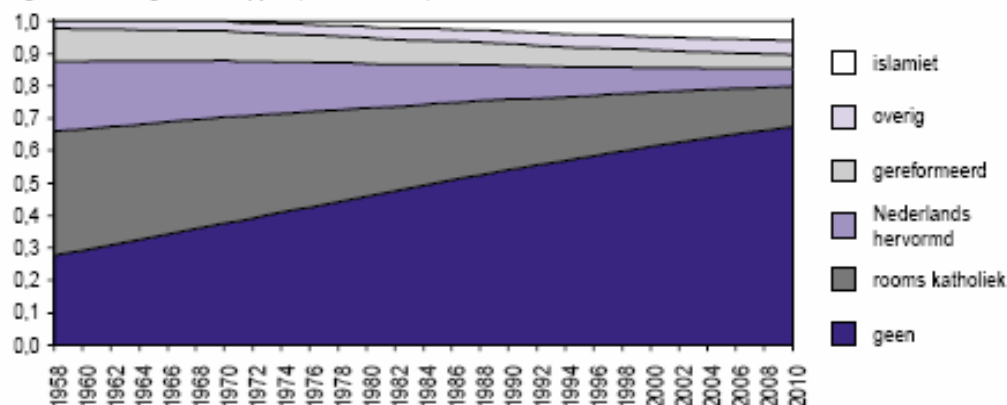
De omvang van de ontkerkelijking in Nederland

De ontkerkelijking begon weliswaar al begin 1900, maar kwam pas goed op gang tegen het eind van de jaren '60 (Becker en De Wit, 2000; zie figuur 5.1.b daaruit, hierboven getoond). Steeds meer jongeren en twintigers besloten nadat ze zelfstandig waren gaan wonen niet langer naar de kerk te gaan. Tegenwoordig wordt de beslissing om niet langer naar de kerk te gaan vaak al in de tienerjaren genomen (Need en De Graaf, 1994). De omgekeerde beslissing komt zelden voor: Nederlanders bekeren zich nauwelijks, ook niet later in hun leven (Need en De Graaf, 2004). Hierdoor zijn ouderen vaak nog wel kerkelijk, maar jongeren niet (meer). Ontkerkelijking is een onomkeerbare demografische trend geworden. De trend wordt enigszins afgezwakt door de verlenging van de levensverwachting en de afname van het kindertal. Ouderen maken daardoor een groter deel van de bevolking uit en ouderen zijn vaker kerkelijk. Niettemin: de kerkelijkheid neemt af met de komst van nieuwe generaties.

¹ Paper gepresenteerd op congres 'Geschiedenis van de filantropie in Nederland in de 20e eeuw'. Beverwijk, 22 september 2005. Correspondentie naar: René Bekkers, ICS/Sociologie, Faculteit Sociale Wetenschappen, Universiteit Utrecht. Heidelberglaan 1, 3584 CS Utrecht. E-mail: R.Bekkers@fss.uu.nl

² Er zijn grote verschillen binnen de Hervormden en Gereformeerden; zie daarvoor Bekkers (2003).

Figuur 5.1b Kerkgenootschappen (met islamieten), 1958-2010

Bron: Riskante gewoonten 1958; Progressiviteit en conservatisme 1970; SCP (CV 75-'99)

Ontwikkelingen in de filantropie in Nederland

Zien we in het afgelopen decennium al tekenen dat de ontkerkelijking de filantropie bedreigt? Op het eerste gezicht niet. De inkomsten van de goede doelen zijn volgens hun eigen opgaven aan het Centraal Bureau Fondsenwerving (CBF) al sinds jaar en dag elk jaar opnieuw hoger dan het vorig jaar. Ook in het tweejaarlijkse 'Geven in Nederland'-onderzoek (voortaan afgekort tot GIN) dat de werkgroep Filantropie van de Vrije Universiteit Amsterdam organiseert blijkt sinds 1995 een toename. In deze bijdrage analyseren we alle GIN-gegevens die sinds 1995 verzameld zijn.³ Tabel 1 laat de ontwikkeling zien in het totaalbedrag dat Nederlanders zeggen gegeven te hebben aan goede doelen in de GIN-data. We bekijken eerst de ontwikkelingen onder de gehele Nederlandse bevolking, die is weergegeven in de onderste rij van tabel 1. We zien dat het totaalbedrag dat Nederlanders geven aan goede doelen sterk gestegen is, van gemiddeld 432 gulden per huishouden in 1995 naar 589 gulden per huishouden in 2003. Dit is een absolute toename met 36%. Na inflatiecorrectie blijkt dat de omvang van de bijdragen aan goede doelen in de periode 1995-2003 met 12,7% gestegen is.⁴

Tabel 1. Totaalbedrag (in gulden) geschonken aan goede doelen (GIN-databank)

	1995	1997	1999	2001	2003	Indexcijfer (1995=100)	Toename na inflatiecorrectie
Onkerkelijk	196.6	166.6	355.8	227.6	247.1	126	3,9%
Katholiek	401.8	188.4	259.9	476.7	340.7	85	-29,9%
Hervormd	588.2	513.0	532.0	1001.4	872.2	148	22,5%
Gereformeerd	1146.1	1202.0	769.0	1715.9	1625.6	142	17,2%
Anders	1207.8	952.4	1178.0	1596.4	1703.7	141	16,6%
Allen	431.7	331.4	396.3	460.0	588.5	136	12,7%

Alle cijfers zijn gewogen met de door TNS/NIPO aangeleverde wegingsfactor.

Alle bedragen zijn in gulden in het jaar waarin de vragenlijst is ingevuld (1 euro=2.20371 gulden).

³ De gegevens worden telkens verzameld in een even jaar (voor het eerst in 1996), hebben betrekking op het jaar ervoor (1995) en worden ongeveer een jaar na verzameling gepubliceerd (Schuyt, 1997).

⁴ Het percentage Nederlanders dat geeft aan goede doelen is licht gestegen van 91,9% in 1995 tot 95,2% in 2003 (zie tabel A in de appendix).

Consequenties van secularisering

De toename van de inkomsten voor goede doelen lijkt in tegenspraak met het dreigende beeld van secularisering dat boven geschetst is. Echter, een meer gedetailleerde analyse leert dat er wel degelijk grote reden tot zorg is. Het bovenste gedeelte van tabel 1 laat zien dat de toename van de bijdragen aan goede doelen voor een groot gedeelte het gevolg zijn van de gestegen bijdragen van hervormde en gereformeerde protestanten en overig religieuze groepen, met toenames van respectievelijk 22,5%, 17,2% en 16,6%.⁵ De bijdragen van onkerkelijken stijgen met krap 4%. De bijdragen van katholieken nemen sterk af, met bijna 30%.

Tabel 2. Totaalbedrag (in guldens) geschonken aan de kerk (GIN-databank)

	1995	1997	1999	2001	2003	Indexcijfer (1995=100)	Toename na inflatiecorrectie
Onkerkelijk	22.4	6.0	57.3	21.9	16.3	73	-39,9%
Katholiek	116.5	66.1	72.4	173.7	142.0	122	0,7%
Hervormd	289.8	293.3	241.6	551.9	463.5	160	32,2%
Gereformeerd	766.5	866.6	466.2	1255.2	1169.1	153	26,1%
Anders	772.5	652.5	883.3	1095.3	1242.3	161	32,9%
Allen	180.2	153.7	129.8	195.0	301.4	167	38,2%

Hoe zien deze ontwikkelingen eruit als we ze apart bekijken voor kerkelijke bijdragen en giften aan andere goede doelen dan de kerk? In de onderste rij van tabel 2 zien we dat de totale kerkelijke bijdragen na inflatiecorrectie met bijna 40% gestegen zijn in de periode 1995-2003. Deze toename is toe te schrijven aan de stijging van de kerkelijke bijdragen van hervormden, gereformeerden en overig religieuze. De bijdragen van katholieken bleven gelijk. Heel anders zien de ontwikkelingen eruit voor wat betreft de donaties aan doelen buiten de kerk. Na inflatiecorrectie namen die onder de totale Nederlandse bevolking af met 5,6%. We zien een sterke daling van 42,5% onder katholieken, stabiele giften onder gereformeerden, en een toename van zo'n 10% onder onkerkelijken en 13% onder hervormden.

Tabel 3. Totaalbedrag (in guldens) geschonken aan andere doelen dan de kerk (GIN-databank)

	1995	1997	1999	2001	2003	Indexcijfer (1995=100)	Toename na inflatiecorrectie
Onkerkelijk	174.1	160.6	298.5	205.6	230.8	133	9,6%
Katholiek	285.3	122.2	187.5	303.0	198.6	70	-42,5%
Hervormd	298.3	219.7	290.4	449.5	408.7	137	13,2%
Gereformeerd	379.6	335.5	302.9	460.7	456.5	120	-0,6%
Anders	435.2	299.9	294.7	501.1	461.4	106	-12,4%
Allen	251.4	177.7	266.5	265.0	287.1	114	-5,6%

De ontwikkelingen in tabel 1 tot en met 3 laten zien dat de verschillen tussen religieuze groepen groter aan het worden zijn. Hoewel het in voorgaande jaren ook al zo was

⁵ De categorie 'overig religieus' bestaat voor het grootste gedeelte uit niet hervormde of gereformeerde protestanten, zoals Lutheranen, Evangelischen, remonstranten, en Jehova's getuigen. Daarnaast telt deze groep ook enkele Moslims, Hindoes en Boeddhisten.

dat onkerkelijken het minst gaven, gevolgd door katholieken, dat hervormden meer gaven, gereformeerden nog meer, en overig religieuzen het meest, in 2003 zijn de verschillen sterker dan ooit. We zien dit terug als we de samenhang van de frequentie van het kerkbezoek met geefgedrag bekijken. Uit eerder onderzoek is bekend dat de sociale context die gevormd wordt door het samenkomen in de kerk de belangrijkste factor is die de verschillen tussen religieuze groepen in filantropie verklaart (Bekkers, 2002, 2003a; Jackson, Bachmeier, Wood & Craft, 1995). In tabel 4 staat de samenhang weergegeven van de frequentie van kerkbezoek met giften aan goede doelen. Deze wordt uitgedrukt in een Pearson r -correlatiecoëfficiënt, die een waarde tussen 0 en 1 kan aannemen. Overigens spreekt men bij een samenhang van .30 of hoger in de sociale wetenschappen al van een ‘sterke samenhang’. In 1995 had de frequentie van het kerkbezoek (gemeten in het aantal keer per jaar dat men zegt de kerk te bezoeken) nog nauwelijks een samenhang met het totaalbedrag dat aan doelen buiten de kerk wordt geschonken, maar in 2003 is die samenhang .15. De samenhang van de frequentie van kerkbezoek met kerkelijke bijdragen is gestegen van .46 tot .62. Deze verschuivingen duiden erop dat de verschillen in vrijgevigheid tussen Nederlanders die niet naar de kerk gaan en degenen die wekelijks ter kerke gaan steeds groter zijn geworden.

Tabel 4. Samenhang van kerkbezoek met geefgedrag (Pearson r -correlaties)

	1995	1997	1999	2001	2003
Totaalbedrag	.229	.403	.225	.441	.516
Bedrag aan kerk	.456	.517	.332	.543	.622
Bedrag aan overige doelen	.037	.114	.066	.165	.148

Door de ontkerkelijking in de jongere generaties treedt een sterke vergrijzing op onder het publiek dat regelmatig in de kerk komt. Daardoor wordt ook de samenhang van de leeftijd met geefgedrag in de afgelopen jaren sterker. Tabel 5 laat dit zien. Jongeren gaven altijd al minder dan ouderen, maar sinds 1997 waren die verschillen nog nooit zo groot als in 2003.⁶ De filantropie in Nederland wordt niet alleen steeds sterker afhankelijk van het protestantse, kerkse volksdeel, maar daarmee ook van ouderen.

Tabel 5. Samenhang van leeftijd met geefgedrag (Pearson r -correlaties)^a

	1995	1997	1999	2001	2003
Totaalbedrag	.149	.115	.115	.169	.155
Bedrag aan kerk	.165	.063	.109	.123	.111
Bedrag aan overige doelen	.092	.131	.079	.146	.151

^a Leeftijd is gemeten in 7 categorieën (zie tabel 7)

De ontwikkelingen die uit tabellen 1 tot en met 3 naar voren komen zijn zorgelijk. De filantropie in Nederland wordt steeds sterker afhankelijk van het protestantse volksdeel; maar dat wordt steeds kleiner. De onkerkelijke groep wordt steeds groter, maar zij geeft in 2003 aan alle doelen bij elkaar genomen nauwelijks meer dan in 1995.

Een lichtpunt is dat onkerkelijken wel zo’n 10% meer zijn gaan geven aan doelen buiten de kerk (zie tabel 3). Wellicht is de toename van de bijdragen aan doelen buiten de kerk aan de toename van het opleidingsniveau toe te schrijven. Het gemiddelde opleidingsniveau in Nederland is de afgelopen decennia sterk gestegen. In een studie naar ontwikkelingen in verenigingslidmaatschap in Nederland is eerder geconstateerd dat de

⁶ In 2003 neemt de samenhang van leeftijd met giften aan de kerk weer wat af. Wellicht is hier sprake van een hernieuwde betrokkenheid onder jongeren (Gouwenberg, Schuyt, Wiepking, Meijer & Bekkers, 2005, p. 103).

toename van het opleidingsniveau de schadelijke gevolgen van de secularisering voor wat betreft het verenigingsleven enigszins heeft gecompenseerd (Bekkers en De Graaf, 2002). Is dat ook voor wat betreft de filantropie het geval?

Tabel 6 laat zien dat de toename van het opleidingsniveau ook in de filantropie een dempend effect heeft op de schadelijke effecten van secularisering. We zien dat de samenhang van het opleidingsniveau met giften aan goede doelen in de periode 1997-2003 sterker is geworden. Dit geldt overigens sterker voor kerkelijke bijdragen dan voor giften aan doelen buiten de kerk.

Tabel 6. Samenhang van opleidingsniveau met geefgedrag (Pearson r-correlaties)^a

	1995	1997	1999	2001	2003
Totaalbedrag	^b	.140	.139	.130	.156
Bedrag aan kerk	^b	.078	.080	.076	.110
Bedrag aan overige doelen	^b	.159	.127	.128	.155

^a Opleidingsniveau is gemeten in drie categorieën: primair, secundair en tertiair onderwijs.

^b De meting van opleidingsniveau in 1995 is onbetrouwbaar door een groot aantal ontbrekende waarden

Conclusie en discussie

Schuyt (2003) heeft een ‘gouden eeuw’ van de filantropie voorspeld vanuit de veronderstelling dat de oudere generaties na de Tweede Wereldoorlog grote vermogens hebben opgebouwd en zo wijs zullen zijn niet alles aan hun kinderen na te laten, maar ook een gedeelte aan het goede doel. Bij gebrek aan gegevens over legaten is het moeilijk te voorspellen hoe groot deze vermogensoverdracht in Nederland voor de goede doelen exact zal zijn. Het staat echter vast dat de periode van voorspoed geen eeuw zal duren en dat zij lang niet zo groot zal zijn als in de VS. De grote stijging van de inkomsten uit legaten en giften tegen het eind van het leven zal zich voordoen in de periode 2005-2025, wanneer de oudste generatie komt te overlijden. De generaties die na 1930 geboren zijn, zijn tijdens hun leven een stuk minder vrijgevig dan de oudere generaties, zoals blijkt uit tabel 7. Het ligt niet in de rede dat de jongere generaties aan het eind van hun leven ineens een stuk vrijgeviger zullen worden dan ze tijdens hun leven zijn geweest.

Tabel 7. Giften in 2003 in 7 generaties (GIN2003, n=1316)

Generatie	Leeftijd in 2005	Totaal	Kerk	Overig
Voor 1930	75 en ouder	593.6	337.4	256.2
1931-1940	65-74	250.4	123.8	126.6
1941-1950	55-64	263.7	120.8	142.8
1951-1960	45-54	270.5	123.1	147.4
1961-1970	35-44	178.3	88.5	89.7
1971-1980	25-34	194.3	120.2	74.1
Na 1980	18-25	210.7	81.3	129.4

Schuyt heeft de voorspelling van de ‘gouden eeuw van de filantropie’ gedaan naar analogie van een gelijkaardige voorspelling van Paul Havens en John Schervish van Boston College in de VS (Havens & Schervish, 1999). De situatie in de VS is echter totaal anders dan die in ons land, omdat in de VS nauwelijks secularisering optreedt. Bovendien zijn oudere generaties in de VS nauwelijks vrijgeviger dan jongere op gelijke punten in hun leven (Wilhelm, Rooney & Tempel, 2003).

Is er dan geen enkele hoop voor de filantropie in Nederland? Jawel. Er zijn in Nederland minstens twee ontwikkelingen die de schade van de secularisering op kunnen vangen. Ten eerste: de onderwijsexpansie. De goede doelen zouden nog veel meer gebruik kunnen maken van de vrijgevigheid van hoger opgeleiden dan zij op dit moment doen. Hoger opgeleiden ontvangen niet veel meer verzoeken om bijdragen aan goede doelen dan lager opgeleiden, terwijl zij wel sterker bereid zijn om te geven en ook meer te besteden hebben (Bekkers, 2005). Goede doelen concentreren hun fondsenwerving op dit moment sterk op ouderen, kerkelijken en middelbaar opgeleiden. Dit illustreert de eerste kolom van tabel 7, waarin we het aantal benaderingspogingen door goede doelen in de twee weken voorafgaand aan het onderzoek in verband brengen met leeftijd, kerkelijke verbondenheid, kerkbezoek, en vertrouwen in goede doelen. De cijfers in de tabel zijn gestandaardiseerde beta-coëfficiënten in een multi-pele regressie-analyse. Deze getallen zijn te vergelijken met correlaties; zij nemen ook waarden aan van 0 tot 1. De beta-coëfficiënten geven de sterkte van de relatie van een bepaald kenmerk aan met het aantal benaderingspogingen, rekening houdend met invloeden van alle andere kenmerken in de analyse. Een meer gedetailleerde analyse vindt u in bijlage 1. De resultaten in de eerste kolom van tabel 8 laten zien dat ouderen, frequente kerkbezoekers, Hervormden en hoger opgeleiden vaker gevraagd worden dan jongeren, degenen die nooit naar de kerk gaan, onkerkelijken en lager opgeleiden. Met name de samenhang van het kerkbezoek met het aantal benaderingspogingen door goede doelen is sterk. Dit is overigens niet verwonderlijk omdat de kerk een plek is waar vaak om een bijdrage voor goede doelen gevraagd wordt. Opvallend is dat Hervormden vaker te maken krijgen met verzoeken om een bijdrage aan goede doelen, omdat we rekening houden met het hogere kerkbezoek in deze groep. De samenhang van het opleidingsniveau met het aantal benaderingspogingen is zwak.

Tabel 8. Multi-pele regressie-analyses van het aantal benaderingspogingen en de mate van irritatie over fondsenwervingsacties

	Benaderingen		Mate van irritatie		
	β	p	β	p	β p
Leeftijd	.089	***	.187	***	.129 ***
Katholiek	.054	(*)	.016		-.015
Hervormd	.156	***	.022		.010
Gereformeerd	.018		.028		.041
Overige religie	.055	(*)	-.013		-.015
Kerkbezoek	.292	***	-.031		-.018
Opleidingsniveau	.069	*	-.074	**	-.030
Vertrouwen					-.425 ***
Aantal benaderingspogingen					.091 ***

In de tweede kolom brengen we de mate van irritatie over fondsenwervingsacties (variërend van 0 – geen – tot 4 – sterk) in verband met leeftijd, kerkelijke verbondenheid, kerkbezoek, en het opleidingsniveau. We zien dat ouderen zich veel sterker ergeren dan jongeren over fondsenwervingsacties door goede doelen. Dit is niet verwonderlijk gezien het hogere aantal benaderingspogingen onder ouderen dat we zojuist constateerden. Opvallender is dat hoger opgeleiden zich juist minder storen aan fondsenwervingsacties dan lager opgeleiden, hoewel zij wel iets vaker gevraagd worden om een bijdrage dan lager opgeleiden. Als we de resultaten uit de eerste en tweede kolom bekijken kunnen we de goede doelen adviseren zich sterker te gaan richten op jongeren en hoger opgeleiden. In deze groepen is de irritatiegrens over fondsenwervingsacties nog niet bereikt. Ouderen dreigen juist overvraagd te raken of zijn dat al.

Een tweede ontwikkeling die enig licht kan brengen in de duistere toekomst van de filantropie is de toename van het vertrouwen in medeburgers. In tegenstelling tot de VS en het Verenigd Koninkrijk is in Nederland het vertrouwen in medeburgers de afgelopen decennia toegenomen. En wie meer vertrouwen heeft in anderen, geeft vaker aan goede doelen (Bekkers, 2003b). Het vertrouwen in anderen staat echter recent weer onder druk door de aanslagen op New York van 11 september 2001 en die op Theo van Gogh. Daarnaast zijn er enkele structurele ontwikkelingen in Nederland die het vertrouwen in anderen de komende decennia zullen verlagen. Dit zijn de toename van de etnische heterogeniteit, de afname van het percentage Protestanten, en de toename van de inkomensongelijkheid. Deze drie factoren verlagen het vertrouwen in anderen (Delhey & Newton, 2005). We zien ook dat het algemeen vertrouwen in anderen niet direct vertaald wordt in een vertrouwen in goede doelen. Het vertrouwen in goede doelen is niet heel hoog: 24.8% heeft weinig of helemaal geen vertrouwen, 49.1% een matig vertrouwen, en 29.5% veel of erg veel vertrouwen, volgens GIN03. Ook is het vertrouwen kwetsbaar, gezien de daling van de inkomsten uit fondsenwerving bij de Hartstichting en Plan Nederland na negatieve berichten in de media. Het vertrouwen dat goede doelen genieten onder het publiek vormt de basis van hun bestaan. Het vormt ook het krediet waarop de goede doelen kunnen terugvallen wanneer zij een extra fondsenwervingsactie starten. Dit wordt duidelijk in de laatste kolom van tabel 8. Een toename van het aantal benaderingspogingen versterkt de mate van irritatie over fondsenwervingsacties. Het blijkt dat het vertrouwen in goede doelen een sterk negatief verband vertoont met de mate van irritatie over fondsenwervingsacties. Nederlanders die meer vertrouwen hebben in goede doelen ergeren zich minder sterk aan fondsenwervingsacties. Overigens blijkt het vertrouwen in goede doelen de reden te zijn dat hoger opgeleiden zich minder sterk ergeren aan fondsenwervingsacties (ondanks dat zij er vaker mee in aanraking komen): in de laatste kolom is de samenhang met het opleidingsniveau verdwenen. Dit komt doordat we rekening hebben gehouden met het hogere vertrouwen in goede doelen onder hoger opgeleiden. Het is verstandig dat de goede doelen zich er sterker op gaan richten om dit krediet de komende decennia aan te spreken.

Referenties

- Becker, J. & De Wit (2000). *Secularisatie in de jaren negentig*. Rijswijk: SCP.
- Bekkers, R. (2002). Giften van gereformeerden aan maatschappelijke doelen in Nederland. *Sociologische Gids*, 49, 386-408.
- Bekkers, R. (2003a). 'De bijdragen der kerckelijken.' In: Schuyt, Th.N.M. (Red.). *Geven in Nederland 2003: Giften, Legaten, Sponsoring en Vrijwilligerswerk*. Houten/Mechelen: Bohn Stafleu Van Loghum, pp. 141-172.
- Bekkers, R. (2003b). Trust, Accreditation and Philanthropy in the Netherlands. *Nonprofit & Voluntary Sector Quarterly*, 33(4): 596-615.
- Bekkers, R. (2005). "Nee heb je, ja kun je krijgen": de effectiviteit van fondsenwervings- en rekruteringsstrategieën van maatschappelijke organisaties". Pp. 129-152 in: Völker, B. (Ed.). *Burgers in de buurt: Samenleven in school, wijk en vereniging*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Bekkers, R. & De Graaf, N.D. (2002). 'Verschuivende achtergronden van verenigingsparticipatie.' *Mens & Maatschappij*, 77 (4): 338-360.
- CBS (1994). *1899-1994, Vijfennegentig jaren statistiek in tijdreeksen*. 's Gravenhage: SDU.
- De Graaf, N.D., Need, A. & Ultee, W. (2000). Levensloop en kerkverlating: een nieuwe en overkoepelende verklaring voor enkele empirische regelmatigheden. *Mens en Maatschappij*, 75: 229-257.
- De Hart, J. & Devilee, J. (2005). *Participatie*. In: Roes, T. (2005). *De sociale staat van Nederland*. Den Haag: SCP.
- Delhey, J. & Newton, K. 2005. Predicting Cross-National Levels of Social Trust: Global Pattern or Nordic Exceptionalism? *European Sociological Review*, 21(4): 311-327.
- Gouwenberg, B.M., Schuyt, T.N.M., Wiepking, P., Meijer, M.M. & Bekkers, R. (2005). Doelen waaraan gegeven wordt. In: Schuyt, T.N.M. & Gouwenberg, B.M. (Red.). *Geven in Nederland 2005: Giften, Legaten, Sponsoring en Vrijwilligerswerk*. 's-Gravenhage: Elsevier Overheid.
- Havens, J. and Schervish, P. "Millionaires and the Millennium: New Estimates of the Forthcoming Wealth Transfer and Prospects for a Golden Age of Philanthropy." Social Welfare Research Institute Working Paper. Chestnut Hill, MA: Boston College, 1999.
- Jackson, E.F., Bachmeier, M.D, Wood, J.R. & Craft, E.A. (1995). Volunteering and charitable giving: do religious and associational ties promote helping behavior? *Nonprofit & Voluntary Sector Quarterly*, 24: 59-78.
- Need, A. & De Graaf, N.D. (1994). Losing my religion, een dynamische benadering. *Mens en Maatschappij*, 69: 242-263.
- Need, A. & De Graaf, N.D. (2004). Bekeren en wisselen van kerkgenootschap in Nederland: Een analyse van 21 bestanden verzameld tussen 1966 en 2003. Paper gepresenteerd tijdens de Elfde Sociaal-wetenschappelijke studiedagen, Amsterdam.
- Schuyt, T.N.M. (2003). *Geven in Nederland 2003: Giften, Sponsoring, Legaten en Vrijwilligerswerk*. Houten/Mechelen: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Wilhelm, M.O., Rooney, P.M. & Tempel, E. (2003). Religious Giving Over The Life Cycle And Across Cohorts. Paper prepared for the 2003 Spring Research Forum The Role of Faith-Based Organizations in the Social Welfare System, Washington DC, March 6-7, 2003.

Bijlage 1. Multipele regressie-analyses van benaderingspogingen en irritatie over fondsenwervingsacties

In tabel A staan de resultaten weergegeven van multipele regressie-analyses van het aantal keer dat Nederlanders gevraagd worden om een bijdrage voor een goed doel in de twee weken voorafgaand aan het GIN03-onderzoek. In de eerste kolom staan ongestandaardiseerde b-coëfficiënten weergegeven, die aanduiden hoeveel het aantal keer dat Nederlanders gevraagd worden om een bijdrage toeneemt met de leeftijd en het verbonden zijn met een religieuze groep. Het gemiddelde aantal benaderingspogingen onder onkerkelijken in de jongste generatie (18-24 jarigen) is 0,60 (dit is de waarde van de constante in de op één na onderste rij van de tabel). Katholieken krijgen te maken met gemiddeld 0,3 benaderingspogingen meer dan onkerkelijken; hervormden en gereformeerden met 0,9 en 0,8 meer, en degenen met ‘overige religie’ met 1,1 benaderingspoging meer – dat brengt hun gemiddelde op bijna drie keer zoveel als dat van onkerkelijken. Ook de verschillen tussen de generaties zijn groot. Een rekenvoorbeeld. Het getal .078 betekent dat elke generatie ouder dan de jongste met 0,07 benaderingspogingen meer te maken krijgt dan de jongste. Het aantal benaderingspogingen in de oudste leeftijdsgroep (75-plus) is 0,51 hoger ($7 \times 0,073$), dus bijna het dubbele van dat in de jongste leeftijdsgroep (18-24 jarigen). Het aantal benaderingspogingen neemt ook sterk toe met de frequentie van het kerkbezoek. Wie één keer vaker naar de kerk gaat kan rekenen op 0,019 benaderingspogingen extra. Dit lijkt weinig, maar een rekenvoorbeeld wijst anders uit. De groep actieve kerkgangers komt elke week in de kerk. Zij kunnen dus rekenen op één benaderingspoging meer ($52 \times 0,019 = 0,988$) in een periode van slechts twee weken dan degenen die nooit in de kerk komen.

Rekening houdend met verschillen in leeftijd en kerkbezoek worden hervormden vaker gevraagd dan onkerkelijken. Ook blijkt dat het aantal benaderingspogingen hoger is onder degenen die meer vertrouwen hebben in goede doelen. Dit wijst erop dat goede doelen het aantal benaderingspogingen afstemmen op wat hun publiek ‘kan hebben’.

Tabel A. Multipele regressie-analyses van benaderingspogingen (GIN03, n=1313)

	b	β	p	b	β	p
Leeftijd	.073	.089	***	.084	.102	***
Katholiek	.279	.084	**	.178	.054	(*)
Hervormd	.874	.224	***	.606	.155	***
Gereformeerd	.789	.168	***	.086	.018	
Overige religie	1.050	.179	***	.330	.056	(*)
Kerkbezoek				.019	.282	***
Opleidingsniveau				.092	.049	(*)
Vertrouwen				.192	.107	***
Constante	.602		***	-.227		
Verklaarde variantie		.087			.157	